

MARTIN LOGAN RENAISSANCE ESL15A *Christiaan Punter*

EEN MUZIKAAL MEESTERWERK

De trouwe lezers weten hoe enthousiast ik ben over de Martin Logan Impression ESL 11A's. Maar hoe zou nu de grootste speaker uit deze reeks presteren, zo vroeg ik me af, en Jan Legel van Look en Listen was graag bereid om een setje voor een recensie af te leveren.

De Renaissance ESL 15A is het grootste model uit de Masterpieces-serie en erboven zit alleen nog de full-range elektrostaat de CLX Art én de machtige hybride Neolith. De ESL 15A maakt gebruik van twee 12" (30 cm) woofers per kast, aangedreven door twee onafhankelijke 500 watt Klasse-D versterkers. De luidsprekers produceren een enorm krachtige en zeer coherente bas en dankzij hun gedeeltelijk bi- en dipolaire configuratie gaan ze ook nog achterwandreflecties tegen. Het laagdoorlaatfilter voor de woofers wordt aangestuurd door een 24-bit Vojtko DSP, met de optie om de frequentiecurve verder te optimaliseren met

Anthem Room Correction technologie. Het frequentiebereik wordt vermeld als een verbluffende 22Hz - 21.000Hz \pm 3dB en afgaand op mijn ervaring met de 11A's, twijfel ik daar geen moment aan.

Ergens op het internet las ik dat nieuwe Martin Logans honderden uren nodig zouden hebben om op niveau te komen. Maar dat weerhield me er niet van om een luistersessie te starten direct nadat ik ze op de NuPrime ST-10 eindversterker had aangesloten. Fris uit hun dozen, klonken de speakers in tegenstelling tot de verwachtingen, meteen volkomen soepel, ontspannen en sonoor, en zonder enige scherpte. Maar ze waren wel behoorlijk donker in het hoog en bonkig in het laag, en de bas leek ook niet echt diep te gaan. De kleinere 11A's klonken in vergelijking duidelijk rijker en wulpser.

In dit stadium liet Jan Legel me weten dat de 11A's die ik had gerecenseerd ook flink hebben moeten spelen voordat ze volledig los

waren. Inspelen is dus wel een factor om rekening mee te houden.

Even inspelen, en dan...

Om ze in te spelen heb ik ze gedurende twee weken gemiddeld tien uur per dag muziek laten werken. Af en toe ging ik even zitten om de ontwikkeling van het geluid te evalueren. Het bleek dat het proces vrij lineair is, met de eerste hoorbare verbeteringen na 15 uur. Na 77 uur leken de speakers echt volledig los te zijn, met een zeer gelijkmatige spreiding van energie over het gehele frequentiespectrum en een algehele ontspannen, maar toch zeer transparante en uitermate gedetailleerde presentatie. De ESL 15A reikt in het laag tot 22Hz, maar in plaats van met pieken en dalen, zoals gebruikelijk bij veel luidsprekers, blijven ze van boven helemaal naar beneden gelijkmatig energie leveren. Hoe diep ze gaan, komt goed tot uiting in elektronische muziek. Zoals dub-techno en moderne R&B muziek, die vaak zeer lage bas-synthesizer-tonen bevat. Maar het is niet alleen in de bas waar de ESL 15A's zo geweldig zijn, ze zijn echt helemaal geweldig! De Wilson Watt / Puppy 8 die ik momenteel gebruik, zijn pittiger en dynamischer, maar ze hebben in vergelijking een vrij ongelijke frequentiecurve. In een perfecte kamer kan hun bas heel goed zijn, maar hier en daar verderop in het frequentiegebied is er toch wel wat piekerigheid en kleuring die er bij de Logans gewoon totaal niet is. Omdat ze uiterlijk zo mooi geproportioneerd zijn, lijken de 15A's maar een klein beetje breder en iets hoger dan de 11A's. Maar als je de prachtig afgewerkte baskasten met hun dubbele 12 inch woofers van dichtbij bekijkt, dan blijken ze toch wat steviger van formaat dan in eerste instantie aangenomen en het is overduidelijk dat dit serieuze luidsprekers zijn. Door hun slimme ontwerp echter zien ze er veel kleiner uit dan ze zijn en zo voorkomen ze dat ze de ruimte visueel domineren.

Combineren maar

Ik was al super onder de indruk van de 11A's, maar de 15A's slagen erin om me nog verder te imponeren, en flink ook! Niet alleen hebben ze bas van wereldklasse, ook de integratie met het elektrostatische paneel is uitzonderlijk goed. Deze luidsprekers zijn echt ongelooflijk coherent, meer nog dan de Wilsons, althans in mijn ruimte. Ik weet dat compromissen bij de bass-folie-integratie vaak ter sprake komen bij hybride luidsprekerontwerpen, maar met de 15A's kan ik me echt niet voorstellen dat er mensen zijn die de overgang daadwerkelijk nog kunnen horen. Hoewel Martin Logans meestal veel directer en zeker in het laag dynamischer zijn dan full-range magnetostatische dipolen zoals Apogees, zijn de Wilsons nog levendiger en expressiever. Ondanks hun extreem gedetailleerde weergave, hun directheid en transparantie zijn de Logans lekker soepel en ontspannen. Dit maakt dat ze ideaal combineren met enthousiast klinkende apparatuur en dat betekent niet noodzakelijkerwijs ultra-dure elektronica. De NuPrime ST-10 is een perfect voorbeeld: het is ongelooflijk wat deze versterker voor slechts 1600 euro

neerzet. Omdat hij erg levendig en dynamisch is, met een heel akoestisch overtuigend timbre, brengt hij de Logans echt tot leven.

Alle muziekservers die ik probeerde, werkten heel goed, maar het Ayon CD-T II CD transport was toch wel de beste bron. Met dit loopwerk aan de Aqua DAC, klonken de Logans het meest levendig en indrukwekkend. Om ook eens een andere voorversterker in plaats van de Rowland Corus + PSU te proberen heb ik de Ayon Stealth ook even aangesloten.

Omdat deze buizen voorversterker ook een DAC aan boord heeft, kon de Aqua achterwege worden gelaten en werd het signaalpad heel eenvoudig. Hoewel de Stealth het waanzinnig verfijnde en transparante geluid van de Formula en Corus niet kan evenaren, klinkt hij wel lekker krachtig en mooi kleurrijk en dit werkte ook erg goed met de Logans. Maar het beste moest nog komen!

In deze fase van de recensie had ik ook toegang tot een CH Precision-opstelling, bestaande uit een C1 DAC/controller en twee A1-versterkers. Deze componenten hebben verbijsterende prijskaartjes, maar ze rechtvaardigen hun prijs wel degelijk! Ik had al geschreven dat deze Martin Logans geen ultra high-end apparatuur vereisen om een prestatie van jewelste neer te zetten, maar hun onthullende karakter en inherent hoge resolutie maken wel dat je het in no-time doorhebt wanneer er apparatuur van een hogere klasse is aangesloten.

De CH-componenten spelen echt de sterke kanten van de Logans in de kaart, met een totaal gebrek aan kleuring (maar wel rijke klankkleuren), ongelooflijk oplossend vermogen en een oneindige transparantie. Bovendien klinken ze ondanks hun neutraliteit absoluut niet klinisch, maar hebben ze juist een erg mooi natuurlijk timbre, wat er met de Logans nog eens extra goed uitkomt. De CH versterkers presteren het ook om de bas van de Logans er nog mooier uit te laten komen. Nog strakker en beter gearticuleerd, en tegelijk met een autoriteit en vanzelfsprekendheid die echt niet normaal is.

Tonale rijkdom

Van Martin Logans wordt altijd gezegd dat breder beter is, waar het de elektrostatische folies betreft. En inderdaad, dit

lijkt waar te zijn. Waar de 15A's zich distantiëren van de 11A's zit hem niet alleen in de bas zelf: het is ook de onhoorbare overgang tussen bas en midden / hoge frequenties en de sublieme 'eenheid' die deze twee zeer verschillende drivers weten te bereiken. Ook een belangrijk verschil tussen de 11A's en de 15A's zit hem in de tonale rijkdom en het vollere timbre van het middengebied. De bas drivers van de 15A zouden hier ook gedeeltelijk verantwoordelijk voor kunnen zijn, maar ik denk toch eerder dat dit vooral een voordeel van de bredere folie is. Akoestische instrumenten klinken eenvoudigweg akoestisch meer geloofwaardig, daadwerkelijk meer 'hout-achtig' dan op de 11A's, of andere kleinere Martin Logans. Bovendien worden de 15A's nooit agressief, zelfs niet als ze op orkaanniveau spelen, en ook dat lijkt een voordeel van de grotere folies te zijn. De hoge tonen zijn altijd schoon en vloeiend en de middentonen soepel en rijk. Het maakt niet uit hoe zacht of hoe hard je ermee speelt, deze luidsprekers zijn echt uitermate welgemanierd. Er zit echter ook een keerzijde aan de bredere folies: de focus is iets minder vlijmscherp en de gelaagdheid in de diepteafbeelding is minder uitgesproken dan bij de smallere 11A's. Maar dat is het dan ook, verder overtreffen de 15A's op uniforme en zeer overtuigende wijze de 11A's.

Conclusie

De Renaissance ESL 15A's zijn met afstand de allerbeste Martin Logans die ik heb gehoord. Ze hebben een superkrachtige, maar uitstekend gearticuleerde, en zeer gelijkmatige bas. De coherentie kan wedijveren met de beste multi-driver dynamische luidsprekers en een ongelooflijk transparant en super verfijnd, maar toch ook soepel en glorieus rijk middengebied, en vloeiende, luchtige hoge tonen. Deze luidsprekers combineren zoveel audiofiële kunstjes en weven deze zo goed samen tot een naadloos geheel dat het na een tijdje echt moeilijk is om terug te keren naar andere luidsprekers. Maar het belangrijkste is nog wel dat de ESL 15A's niet alleen audiofiële kunstjes uitvoeren, maar vooral de techniek doen vergeten en de muziek voor zich laten spreken.

[Meer informatie op de website van de importeur www.lookenlisten.nl](http://www.lookenlisten.nl)